

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการผลิตผักปลอดสารพิษ : กรณีศึกษาบ้านปิงน้อย ต. สันทราย อ. สารภี จ. เชียงใหม่

การริเริ่มผลิตผักปลอดสารพิษ

เกษตรกรในพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตผัก โดยมีการลดการใช้สารเคมีลง เหตุผลที่สำคัญเนื่องจากการระเบิดของสารโปรตัสเซียมคลอไรด์ในเขตอำเภอสารภี ในปีพ.ศ. 2542 และตระหนักถึงสารเคมีตกค้าง ดังนั้นได้มีเกษตรกรริเริ่มลดการใช้สารเคมีโดยการใช้สารสกัดจากพืชควบคู่กับการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ จากนั้นไม่นานได้มีเกษตรกรในกลุ่มบางรายในพื้นที่บ้านปิงน้อยได้ร่วมกันทดลองผลิตและใช้สารสกัดจากพืชในพืชผัก ซึ่งได้มาจากการนำส่วนต่างๆของพืชที่เหลือและเศษวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น มะละกอ สับปะรด ฯลฯ แทนการใช้ฮอร์โมนแต่มีอัตราการใช้ไม่แน่นอน พบว่าผักเจริญเติบโตดี แตกกิ่งเร็ว นอกจากนี้ยังได้พัฒนาหลังจากได้เรียนรู้จากการใช้สกัดจากพืช เช่น การนำหอยเชอรี่และ ปู มาผลิตเป็นสารสกัดจากสัตว์ ปัจจุบันพบว่าสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ถึง 30 %

เกษตรกรได้พัฒนาการเรียนรู้ระบบการผลิตผักปลอดสารพิษโดยอาศัยความเข้าใจจากประสบการณ์จริงและข้อมูลข่าวสารด้านเกษตรโดยเฉพาะด้านการผลิตที่ลดต้นทุนการผลิตและการลดการใช้สารเคมี ดังเช่นการใช้น้ำสกัดทั้งจากพืชและสัตว์ นอกจากนี้การนำภูมิปัญญาจากท้องถิ่นมาปรับใช้และการหมุนเวียนทรัพยากรในท้องถิ่นหรือที่มีอยู่ตามธรรมชาติเช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ได้ถูกริเริ่มและได้นำเข้ามาช่วยปรับปรุงระบบความอุดมสมบูรณ์ของดิน เช่น เกษตรกรในพื้นที่ได้นำปุ๋ยคอกมาใช้ แต่เนื่องจากเกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพิงวัตถุดิบจากภายนอกการใช้ปุ๋ยคอกจึงไม่เพียงพอแพร่หลาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลาเนื่องจากเกิดการเรียนรู้

นอกจากนี้เกษตรกรกล่าวว่า ตลาดด้านผักปลอดสารพิษจะมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้เกิดกลุ่มและมีการเพิ่มสมาชิกผักปลอดสารพิษ แต่ในปัจจุบันจะพบว่าระบบการผลิตผักปลอดสารพิษยังไม่สามารถพัฒนาและขยายไปยังกว้างถึงทุกระดับชั้นของผู้บริโภคเนื่องจากเกษตรกรที่ดำเนินการจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศน์ เนื่องจากระบบนิเวศน์ที่ยังไม่สมดุลประกอบการจัดการที่ยังไม่เหมาะสม ซึ่งจะพบว่าระบบการปลูกผักจากการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นมาเป็นผักปลอดสารพิษทำให้เกษตรกรได้เรียนรู้และได้มีการปรับเปลี่ยนที่ต่างกัน (ดังสรุปได้ในแผนภาพที่ 1) ด้านการวางแผนการผลิต ชนิดพืชที่ปลูก การจัดการการผลิตผักเพื่อให้สอดคล้องกับตลาด การจัดการธาตุอาหารโดยลดการพึ่งพิงสารเคมี ซึ่งผู้ผลิตเองจำเป็นต้องเข้าใจถึงระบบความสมดุลด้านนิเวศน์วิทยาและเน้นเทคนิควิธีการผสมผสาน ด้านการจัดการกับวิธีการทางชีวภาพเพื่อให้เกิดความสมดุลด้านแมลงศัตรูพืช และ ตัวห้ำตัวเบียน ในขณะที่เดียวกันการจัดการโดยใช้แรงงานในครัวเรือนมีความสามารถในการจัดการผลิตและจัดสรรแรงงาน

และเกิดความสอดคล้องกับการผลิตในแต่ละฤดู นอกจากนี้ยังพบว่าความเข้าใจและการเรียนรู้ด้านการตลาดยังสามารถทำให้เกษตรกรเกิดสามารถนำไปซึ่งการปรับปรุงประสิทธิภาพและช่องทางการจัดการและจัดจำหน่ายของผักปลอดสารพิษ ซึ่งพบว่าโดยทั่วไปแล้วการผลิตผักเคมีตลาดเป็นผู้กำหนด เกษตรกรชนเมืองคือ การผลิตผักปลอดสารพิษที่เกษตรกร อย่างไรก็ตามพบว่าต้นทุนการผลิตผักปลอดสารพิษยังมีค่อนข้างสูงแต่เมื่อเข้าสู่สมดุลของระบบซึ่งใช้เวลาประมาณ 2-3 ปี (จาตุรงค์และคณะ 2539) จะสามารถลดต้นทุนการผลิตและความเสี่ยงลงได้ อีกประเด็นพบว่ากลุ่มผู้บริโภคผักปลอดสารพิษที่มีจำหน่ายตามท้องตลาดปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่อยู่ในระดับผู้ที่มีรายได้ปานกลางขึ้นไป เป็นผู้มีความรู้มีการศึกษาและมีความตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพ

ตารางที่ การจัดการธาตุอาหารเกษตรกรส่วนใหญ่ได้มีการลดการใช้สารกำจัดศัตรูพืช

ก่อนปี 2542	ตั้งแต่ 2542	สัดส่วนการลดการใช้สารเคมี (%)
ปุ๋ยเคมี	ปุ๋ยเคมี	30 %
สารเคมีกำจัดศัตรูพืช	สารสกัดจากพืชและสัตว์	
	อีเอ็ม	

เกษตรกรในพื้นที่ได้รวมตัวเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อผลิตผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เคยผลิตผักและมีความต้องการที่จะลดการใช้สารเคมี โดยเกษตรกรได้เลือกที่ปลูกผัก 6 ชนิดในระยะเริ่มแรกโดยเกษตรกรเลือกปลูกผักที่ผลิตได้ง่ายตามฤดูกาลและยังเป็นที่ต้องการของตลาด

ประเด็นคำถามหลัก

- อะไรทำให้เกษตรกรสนใจที่เปลี่ยนไปสู่ผักปลอดสารพิษ และรวมกลุ่มเพื่อผลิตผักปลอดสารพิษ?
- เกษตรกรมีกลยุทธ์ปรับเปลี่ยนอย่างไร?
- เกษตรกรได้รับอะไรจากการเปลี่ยนแปลง?
- เกษตรกรมีแผนการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างไรทั้งระบบการผลิตและการตลาด?
- อะไรคือตัวชี้วัดระบบการผลิตระบบการผลิตผักปลอดสารพิษ?
- อะไรคือตัวชี้วัดของโรงเรียนเกษตรกร

ความเข้าใจของเกษตรกรต่อการผลิตผักปลอดสารพิษ

หากการผลิตปลอดสารพิษได้ผลตอบแทนที่ดี จะเปิดโอกาสให้เกษตรกรสามารถลดพื้นที่การผลิตลงมีรายได้เพิ่มขึ้นต่อพื้นที่

การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษจะได้ผลผลิตประมาณร้อยละ 60 – 70 เนื่องจากผลผลิตบางส่วนจะถูกโรคและแมลงเข้าทำลาย และสภาพดินระยะแรกยังไม่อุดมสมบูรณ์มากนักหากไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีเข้าช่วย

เกษตรกรไม่มีความมั่นใจในด้านการตลาด ไม่สามารถคาดคะเนปริมาณการผลิตและราคาที่จะได้รับได้ แต่คาดว่าส่วนหนึ่งถ้าผลผลิตล้นจะจำหน่ายให้กับแม่ค้าท้องถิ่นที่เข้ามารับซื้อในราคาผักทั่วไป

สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกผักในสวนลำไย (8 ใน 18 ราย) มีความคิดที่ว่า หากตลาดของผักปลอดภัยจากสารพิษไปได้ดี จะโค่นต้นลำไยทิ้งและหันมาปลูกผักปลอดภัยแทน เนื่องจากลำไยมีอายุ 20 ปี ต้องปลูกทดแทนเป็นประจำอยู่แล้ว